

Møte torsdag den 21. januar 2016 kl. 10

President: Ole mic Thom messen

Dagsorden (nr. 41):

1. Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om representantforslag fra stortingsrepresentantane Rigmor Aasrud, Kjersti Toppe og Audun Lysbakken om å sikre Skeivt arkiv i Bergen midler til permanent drift (Innst. 146 S (2015–2016), jf. Dokument 8:141 S (2014–2015))
2. Interpellasjon fra representanten Anders B. Werp til justis- og beredskapsministeren:

«Det vises til interpellasjon 16. juni 2014, hvor statsråden tok et prisverdig initiativ for å innhente mer informasjon om norske borgere som rapporterte til og spionerte for undertrykkende og brutale kommunistregimer i Øst-Europa. I perioden 1969-89 ble det sendt 1 920 spionrapporter til Øst-Tyskland om norske forhold. Ingen norske borgere er dømt for denne spionasjen. Den kalde krigen er en viktig del av vår nære historie. Kunnskap om nordmennene som spionerte for diktaturene bak jernteppet, er relevant for en økt forståelse for radikaliseringsprosessene som fører til at man aktivt motarbeider demokrati til fordel for undertrykkende samfunnssystemer.

Hvilken grad av tilgang og åpenhet ønsker statsråden å legge til grunn for forskeres tilgang til daværende Politiets overvåkningstjenestes (POT) arkiver fra den kalde krigen, og hvilke tiltak må settes i verk for større tilgang og åpenhet i disse arkivene?»
3. Referat

Presidenten: Riksdagens talmann er på offisielt besøk til Norge. Han er til stede her i dag på galleriet (applaus i salen). Det er en stor glede å kunne ønske ham velkommen hit til Stortinget. Talmannens besøk styrker de nære og gode relasjonene som vi har våre to parlamerter imellom. Jeg håper at talmannen, hans delegasjon og gjestene for øvrig får et fint opphold her hos oss i dag.

Hjertelig velkommen!

Representanten Olaug V. Bollestad vil fremsette to representantforslag.

Olaug V. Bollestad (KrF) [10:01:25]: Jeg vil på vegne av representanten Kjersti Toppe og meg selv sette fram et representantforslag om å utarbeide en nasjonal alkoholstrategi.

Og så vil jeg på vegne av representantene Kjell Ingolf Ropstad, Anders Tyvand, Geir Jørgen Bekkevold og meg selv legge fram et forslag om en helhetlig opptrappingsplan for barn og unges psykiske helse.

Presidenten: Forslagene vil bli behandlet på reglementsmessig måte.

Sak nr. 1 [10:02:03]

Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om representantforslag fra stortingsrepresentantane Rigmor Aasrud, Kjersti Toppe og Audun Lysbakken om å sikre Skeivt arkiv i Bergen midler til permanent drift (Innst. 146 S (2015–2016), jf. Dokument 8:141 S (2014–2015))

Presidenten: Etter ønske fra familie- og kulturkomiteen vil presidenten foreslå at taletiden blir begrenset til 5 minutter til hver partigruppe og 5 minutter til medlemmer av regjeringen.

Videre vil presidenten foreslå at det blir gitt anledning til inntil fem replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen innenfor den fordelte taletid, og at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

M a r i t N y b a k k hadde her overtatt presidentplassen.

Laila Marie Reiertsen (FrP) [10:03:02] (ordfører for saka): Dokument 8:141 S er eit representantforslag frå stortingsrepresentantane Rigmor Aasrud, Kjersti Toppe og Audun Lysbakken om å sikra Skeivt arkiv i Bergen.

Skeivt arkiv blei etablert som prosjekt ved Universitetsbiblioteket i Bergen i 2014, og komiteen vil rosa Universitetet i Bergen for å ha starta prosjektet. Prosjektet har tatt fatt på eit lenge neglisjert område av kulturhistoria – historie knytt til livserfaringane til lesbiske, homofile, bifile og transpersonar, heretter LHBT. Dette er viktig historieforteljing som ikkje må gløymast.

Universitetet i Bergen er eit breiddeuniversitet. Samtidig satsar universitetet langsiktig, både på miljø som varetar fagleg breidde, og på internasjonalt profilerte fagmiljø med spisskompetanse inn mot tematiske problemstillingar. Prosjektet er ein del av avdelinga for specialsamlingar ved Universitetsbiblioteket i Bergen. Føremålet med prosjektet er å ta vare på arkiv- og bibliotekmateriale, i tillegg til å samla inn munnlege livsminne – videointervju. Det er heldig at eit så viktig arkiveringsprosjekt ligg under eitt av våre universitet. Skeivt arkiv har vore finansiert med intern støtte frå Universitet i Bergen og Universitetsbiblioteket, og dessutan av eksterne midlar frå Norsk kulturråd og Nasjonalbiblioteket.

Universitetet i Bergen er kjent for å vera, og skal vera, eit internasjonalt forskingsuniversitet, og all aktivitet er basert på akademisk fridom og nysgjerrighetsdriven forskning. Oppdraget til universitetet er å bidra med kompetanse til samfunnet gjennom framifrå forskning, utdanning, formidling og innovasjon. Fakulteta og Universitetsmuseet representerer våre viktigaste kunnskapsarenaer og er dermed godt eigna for å vareta eit prosjekt som Skeivt arkiv.

Universitetet er opptatt av å visa fram relevansen av forskning og utdanning. Meiningsbryting og kunnskapsformidling er ein føresetnad for å utvikla academia og eit demokratisk samfunn. Noreg har eit særskilt ansvar for å fremja LHBT-personar sine rettar fordi landet har ei his-

torie, eit verdsett og eit lovverk som gjer dette mogleg og ønskeleg. Difor kan Skeivt arkiv òg bli eit viktig norsk tilskot til det internasjonale arbeidet for rettane til LHBT-personar. Samstundes vil Skeivt arkiv kunne medverka til auka bevisstgjerung i Noreg om LHBT-historie, og haldningsendringar der fordommar framleis er verksame.

Det er eit nasjonalt ansvar å sikra dokumentasjon om utviklinga i samfunnet og handteringa av denne historia. Det hastar med å samla inn skeiv historie i Noreg, og det er viktig å innhenta forteljingar og materiale som kan dokumentera denne historia før det går tapt. Som hordalending er eg overtydd om at Universitetet i Bergen vil vera den beste institusjonen til å driva dette prosjektet, så lenge dei får dei økonomiske midlane som trengst.

På vegner av Høgre og Framstegspartiet vil eg visa til budsjettforliket av 23. november 2015, der det blei løyvd 5 mill. kr til Skeivt arkiv. Eg vil retta ei sær stor takk til våre gode samarbeidskollegaer i Kristeleg Folkeparti og Venstre som prioriterte dette i forhandlingane. Desse midlane blir overførte til Kunnskapsdepartementet, sidan dette er rett adresse for midlar som går til universiteta.

Geir Jørgen Bekkevold (KrF) [10:06:41]: Takk til saksordføreren for en god gjennomgang. Jeg skal ikke holde noe langt innlegg, jeg har bare behov for å si at ved en inkurie har Kristelig Folkeparti falt ut av en merknad fra Høyre og Fremskrittspartiet der det nettopp vises til budsjettforhandlingene. Selvsagt stiller Kristelig Folkeparti seg helt bak det man fikk til i budsjettforhandlingene, bl.a. disse 5 mill. kr til Skeivt arkiv, som vi selvsagt støtter, da det er viktig å kunne dokumentere LHBT-personers historie, og slik sett samle den kunnskapen vi har om dette i et slikt arkiv. Så jeg hadde bare behov for å presisere at vi selvsagt er enig i det som vi har vært med på å forhandle fram i budsjettforhandlingene, herunder de 5 mill. kr til Skeivt arkiv.

Liv Signe Navarsete (Sp) [10:08:01]: Stortinget må leggje til rette for at historia til lesbiske, homofile, bifile og transpersonar i Noreg er tilgjengeleg for offentlegheita. Difor er det gledeleg at Skeivt arkiv fekk midlar over statsbudsjettet, slik ein ber om i representantforslaget.

Senterpartiet legg til grunn at ei løysing som inneber statlege midlar og permanent drift, vert vidareført òg framover. Permanent drift innanfor rimeleg føreseielege rammer er ein føresetnad for å drive eit arkiv langsiktig og godt. Skeivt arkiv inneheld historier det har stor verdi for samfunnet ikkje å gløyme og å halde levande. Noreg treng eit permanent nasjonalt senter for LHBT-historie.

Då Kim Friele donerte sitt private arkiv frå om lag 50 års arbeid til Universitetet i Bergen i 2013, gav ho eit avgjerande bidrag til eit viktig historiefagleg arbeid i Noreg i mange år framover. Skeivt arkiv inneheld no arkivmateriale både frå personar og organisasjonar, bøker og tidsskrift. Delar av arbeidet kan seiast å vere tidskritisk, samstundes som det er kontinuerleg. Eit døme på dette er munnleg innsamling, der tidleg LHBT-historie – heldigvis, får eg leggje til – ofte er av ein heilt annan karakter enn samtidshistoriene. Begge perspektiva er viktige for å få til eit så komplett

bilde som mogleg, ikkje berre av den skeive historia, men av Noreg si historie.

Då Friele gav frå seg arkivet sitt i 2013, trekte ho i Bergensavisen fram Det norske forbundet av 1948, seinare LHH, sin kamp for å avskaffe forbodet i straffelova i 1972 mot det som vart kalla utuktig omgang mellom menn, og å få vekk sjukdomsdiagnosen. Det er ikkje så veldig lenge sidan dette, men det verkar likevel lenge sidan i dag. Sidan 2008 har me hatt felles ekteskapslov for heterofile og homofile par. Dette er sjølv sagt òg viktig politisk historie, og det er eit viktig samfunnsoppdrag å dokumentere vegen hit på skikkeleg vitskapleg vis, ikkje minst fordi lesbiske, homofile, bifile og transpersonar sine rettar langt ifrå kan takast som sjølv sagde – i resten av verda endå mindre enn i Noreg. Skeivt arkiv er viktig også i eit folkeopplysningsperspektiv. Det er eit kontinuerleg arbeid å syte for kunnskap om og respekt for at alle i det norske fellesskapet skal ha rett til eit godt liv utan diskriminering.

Eg og Senterpartiet meiner at arkivet er i dei beste hender hjå Universitetet i Bergen og Universitetsbiblioteket. Avdeling for specialsamlingar ved Universitetsbiblioteket i Bergen har, som det står i forslaget, «spisskompetanse på oppbevaring, konservering og formidling av arkivmateriale». Arkivet har ei solid forankring i ein organisasjon med infrastruktur, utstyr, depot og ekspertise til å ta hand om kulturhistorisk arkivmateriale.

Skeivt arkiv inngår i den nasjonale dokumentasjonen av vår felles historie, og Senterpartiet ynskjer at det skal sikrast permanent drift slik at det kan utviklast vidare.

Terje Breivik (V) [10:11:18]: Skeivt arkiv i Bergen dekkjer eit kunnskapshol i norsk politisk, sosial og kulturell historie. Ein kan gjerne seia at homokamp, feminisme og likestillingskamp er fleire sider av ei og same sak. Men mens kvinnerørsla og feminismen er godt dokumenterte og mykje studerte, har ikkje historia om frigjeringskampen for seksuell orientering og kjønnsuttrykk vore gjenstand for same systematikk og innsats.

Skeivt arkiv fyller dette tomrommet i norsk arkiv-, bibliotek- og museumssektor ved å vera eit nasjonalt arkiv og senter for LHBT-historier. I løpet av den korte tida dei har eksistert, har dei samla inn arkiv, utført intervju, laga nettsider med omfattande informasjon om norsk skeiv historie og bidrege med eiga forskning og initiering av studentprosjekt og forskning andre stader. Arkivet har fått til alt dette med svært små ressursar – forsvinnande lite i høve til det som har vorte gjort på andre tilsvarende arkiv og museum og senter som er retta inn mot minoritetshistorie.

Endringa i straffelova i 1972 er ikkje lenge sidan. Det er ei historie som verkeleg er verd å merka seg, og som fortel mykje om framveksten av det moderne Noreg. Dokumentasjon, forskning og formidling er avgjerande for at historia skal verta teken vare på. Det gjer Skeivt arkiv til ein uvurderleg nasjonal ressurs. Miljøet i Bergen, ikkje minst Universitetet i Bergen, som har teke nasjonalt ansvar heilt på eige initiativ, skal ha mykje av æra for at Skeivt arkiv kom på plass.

Ynsket om eit homohistorisk arkiv, og for den del museum, og ynsket om å samla inn homohistorisk dokumen-

tasjon, er noko som har vore på agendaen lenge. Ideen vart fyrst lufta i Nettverk for forskning om homoseksualitet ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi ved Universitetet i Oslo, leia av Turid Eikvam. Leif Pareli ved Norsk Folkemuseum har òg vore viktig. Men det er Tone Hellesund og Runar Jordåen som skal ha æra for at dei aldri gav opp. Dette er eit godt døme på suksess ved at fleire gode krefter jobbar saman mot eit felles mål. Når me snakkar om at gode krefter jobbar saman mot felles mål, vil eg òg påpeika at det etter kvart har vorte ein brei allianse òg i dette huset for å ta eit oppgjær med historisk urett og hindra diskriminering på grunnlag av seksuell orientering. Dei som har arbeid og stått på i denne saka, skal ha sin rettmessige plass i den historia Skeivt arkiv no sikrar dokumentasjon av.

Som tidlegare generalsekretær i Venstre, og som ein som har hatt Venstres Hus som arbeidsplass i ni-ti år, synest eg det er på sin plass å minna om at uttrykket «skeivt» i norsk homosjargong har sin heilt spesielle historie, med ei klar kopling til den fyrste utestaden der det var lov for homofile å møtast. Det var eit diskotek som vart kalla «Keiva» fordi det låg akkurat i Venstres Hus.

Eg har lyst til å sitera frå ein avisartikkel i Aftenposten 23. oktober 2008 ført i pennen av Hilde Lundgaard:

«Venstres Hus i Oslo 14. april 1972: Det er stor fest og upåklagelig stemning i lokalene. Samme dag har Stortinget opphevet den forhatte paragraf 213, paragrafen som stemplet menn som hadde sex med menn som kriminelle. - Det ble litt meget gråting. Men en flott feiring med både polonese og vals, før vi slo ut håret med dragshow og cabaret, minnes daværende leder av DNF-48, Karen-Christine Friele.»

Friele hugsar det store augeblikket då ho sat på galleriet i Stortinget fredag 14. april 1972:

«Høyre snudde i siste øyeblikk, og frafalt kravet om økt lavalder. Dermed sto Kr.F. alene igjen. - Jeg storgråt. Etterpå ble jeg invitert ned i salen av Arne Kielland, krumtappen for å drive saken igjennom. Iført både skjørt og høye hæler kastet hun seg i ren begeistring om halsen på Kielland, og hørte Bent Røiseland bemerke: – Friele da. Jeg trodde ikke du fløy på mannfolk.»

Løyvinga der framtida til Skeivt arkiv vart sikra i statsbudsjettet for 2016, var ei viktig og prioritert sak for Venstre i forhandlingane med regjeringspartia – ikkje fordi det samla var snakk om mykje pengar, men fordi det for eit sosial-liberalt parti er verdimesig viktig både å bøta på statleg utført urett og å sikra viktige historier for ettertida.

Eg trur eg avsluttar der.

Audun Lysbakken (SV) [10:16:30]: Det er gledelig at det er så bred enighet om ønsket om en varig finansiering av Skeivt arkiv. De av oss som kommer fra Bergen, er kanskje litt ekstra stolte over at initiativet til dette har kommet i vår by.

Jeg har lyst til å knytte noen ord, på samme måte som representanten Breivik gjorde, til hva slags historie det er vi nå sier at vi ønsker å dokumentere og ta vare på. Det er historien om en veldig dramatisk og veldig viktig frigjøringskamp. Det er ikke unaturlig at dette arkivet skal ligge i Bergen, på grunn av mange av de menneskene som sto

oppe i dette, og også fordi en del av de viktige episodene i denne kampen foregikk i Bergen.

Målet til Skeivt arkiv, som i utgangspunktet har blitt bygget opp av frivillige, men som Universitetet i Bergen har tatt et veldig positivt ansvar for etter hvert, er å dokumentere livserfaringene til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i Norge og den politiske og kulturelle kampen som har vært ført for retten til å være den du er, til å elske den du vil, og til å leve det livet du selv ønsker deg.

Jeg synes det er viktig fortsatt at Stortinget tar et ekstra ansvar for å dokumentere dette. Det er klart at dette er innenfor det vi kan forutsette at f.eks. Universitetet i Bergen gjør selv, men jeg tenker at det er verdig og riktig at Stortinget tar et ekstra ansvar, ikke minst fordi de overgrepene fra storsamfunnet som så lenge fant sted mot disse menneskene, var forankret her i denne sal. Det var her lovforbudene ble vedtatt, men det var også – heldigvis – her de ble opphevet og de diskriminerende lovene forsvant.

På vegne av SV vil jeg også si at jeg er stolt over den rollen vårt parti har spilt i denne historien. Det var stortingsrepresentant for SF Arne Kielland som fremmet forslag om å oppheve lovforbudet, og det var SVs Siri Hall Arnøy som fremmet det første forslaget om en kjønnsnøytral ekteskapslov i Norge.

Jeg tenker at det fortsatt er vår oppgave å bidra til å rette opp de overgrepene som det lovverket Stortinget i sin tid var ansvarlig for, førte til. Det å uttrykke vårt klare ønske om en varig drift av Skeivt arkiv synes jeg er en av de tingene som kan bidra til det. Jeg er glad for at flertallspartiene har kommet med den bevilgningen de har gjort i sin budsjettprosess. Jeg er glad for at vi fikk fremmet et felles forslag fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og SV.

Så vil jeg understreke betydningen av at vi får varige løsninger, at vi når prosjektperioden er gjennomført, får til en varig drift av arkivet, både fordi det fortsatt har en stor oppgave å gjøre når det gjelder å samle inn historisk kunnskap, og også fordi dette arkivet kan spille en rolle, som representanten Breivik og representanten Navarsete sa så utmerket, i et kommende arbeid for å spre de verdiene som nå ligger bak det norske lovverket, også internasjonalt. Bevisstheten rundt hva det har kostet, bevisstheten rundt hva slags mennesker som har gått foran for å skape den toleransen og den aksepten som i dag tross alt finnes i Norge, kan også være viktig for å inspirere mennesker i andre land som ikke har friheten til å være seg selv, elske den de vil, og leve sånn som de ønsker.

Hege Haukeland Liadal (A) [10:20:55]: Arbeiderpartiet mener i likhet med forrige taler at det er et nasjonalt ansvar å sikre dokumentasjon om samfunnets utvikling og håndtering av LHBT-historien.

Vi mener det haster å samle inn skeiv historie i Norge, og at det er viktig å dokumentere fortellinger og materiale som dokumenterer LHBT-historien før den går tapt.

Vi viser til vårt alternative budsjett – en bevilgning på 5 mill. kr – og vårt forslag som lyder:

«Stortinget ber regjeringen sikre Skeivt arkiv ved Universitet i Bergen permanent drift gjennom fast statlig tilskudd over statsbudsjettet.»

Jeg tar herved opp dette forslaget.

Presidenten: Representanten Hege Haukeland Liadal har tatt opp det forslaget hun refererte.

Neste taler er statsråd Linda C. Hofstad Helleland. Presidenten vil benytte anledningen til å ønske Hofstad Helleland velkommen til Stortinget som statsråd.

Statsråd Linda C. Hofstad Helleland [10:22:08]: Tusen takk! Jeg har først lyst til å ønske Stortinget et godt nytt år, og særlig har jeg lyst til å hilse til kulturkomiteen, som jeg ser fram til et konstruktivt og godt samarbeid med til beste for hele feltet som vi jobber for.

«Venner, velkommen inn
fra Sodomas parker og Lesbos' strender,
fra barrikader og ensomhetens brønn.
[...]
Venner og venners venner, velkommen inn
under en flik av lilla himmel
med det varme lyset fra en trekantet sol.»

Disse ordene er fra 1985 og tilhører forfatter og oversetter Tormod Haugen. Sitatet finnes på Skeivt arkivs nettside – et flott sted å finne kunnskap om norsk skeiv historie: fra sykdomsdiagnose og forbud mot homofilt samliv til anerkjennelse og særskilt beskyttelse. Skeivt arkiv omfatter dokumenter fra personer og organisasjoner som har bidratt til denne utviklingen. Og her er det mye både artig og rørende lesning. For eksempel dokumenterer arkivet etter Siri E. Kvalheim initiativene til opprettelse av håndballaget Afrodite og en europeisk håndball-cup for lesbiske. Kirsti Malteruds arkiv viser oppstarten av Oslo Helseråds rådgivningstjeneste for homofile på 1970-tallet.

Aftenposten hadde et portrettintervju med Kim Friele i fjor. Det leste jeg med stor interesse. Damen, som både har vært drapstruet og sjikanert, har som kjent også en god dose humor. Da hun fikk avslag på visum til USA grunnet sin seksuelle legning, sa damen i skranken spøkefullt: «We have to protect the president, you know.» Hvorpå Friele repliserte: «You mean, you have to protect MRS. president!»

Det er ikke bare kjente homofile, som Kim Friele, som kommer til orde i Skeivt arkiv. Arkivet åpner også for en dokumentasjon av vår egen samtid og hvordan seksuelle minoriteter opplever den. De får fortelle anonymt om egne erfaringer, og lesningen av deres innlegg sier mye om den tiden vi lever i – på godt og vondt.

Vår kulturarv omfatter materielle og immaterielle verdier som vi velger å ta med inn i fremtiden. Arkivene er en del av vår kulturarv. I arkivloven har Stortinget pålagt statlige og kommunale virksomheter å ta vare på sine dokumenter slik at de blir tilgjengelige for fremtiden. Denne arkivplikten gjelder derimot ikke privatpersoner, organisasjoner og bedrifter. Arkivverket har derfor nylig vedtatt en strategi for arbeidet med privatarkiv fordi mange private arkiver har stor samfunnsmessig verdi og interesse. Men noen må velge hvilke privatarkiver som skal tas vare på slik at de blir tilgjengelige for fremtiden, og dermed også blir en del av vår kulturarv.

I de offentlige arkivene i Norge er homofili i stor grad

dokumentert enten som kriminelle handlinger eller som en psykiatrisk diagnose. Det er nettopp derfor den beslutningen som vi er med på å støtte opp om i dag, er så viktig, fordi de private arkivene gir et helt annet perspektiv.

Historien om – og kampen for – homofiles rettigheter og livsberetninger finnes først og fremst i de private arkivene. Med utgangspunkt i den sterke historiefaglige kompetansen på dette området valgte Universitetet i Bergen å bygge opp privatarkivsamlingsen Skeivt arkiv, og her er det enkeltpersoner som skal ha veldig mye av æren for at dette nå er på plass. Dokumenter fra denne historien inngår dermed i vår kulturarv.

I budsjettforhandlingene i fjor var det Venstre som løftet inn forslaget om fast driftsstøtte til Skeivt arkiv. Med forslaget fra Venstre ble ønsket om særskilt støtte en reell mulighet. Jeg skjønner derfor godt at man i Venstre er spesielt stolt i dag. Jeg er også glad for at de andre samarbeidspartiene sluttet seg til, og jeg er også glad for initiativet som kom fra opposisjonen, som gjør at det er et samlet storting og bred enighet om at det er et nasjonalt ansvar å samle inn og ta vare på og formidle privatarkiv om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

Presidenten: De talere som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Audun Lysbakken (SV) [10:27:33]: Jeg glemte en viktig detalj. Siden SV ikke har plass i komiteen, står vi heller ikke bak forslaget i innstillingen. Men som jeg nevnte i mitt innlegg, ønsker vi at Skeivt arkiv får en permanent bevilgning. Så SV vil stemme for det forslaget som Arbeiderpartiet har fremmet.

Terje Breivik (V) [10:28:02]: Det siste innlegget frå Lysbakken viste at det endå var viktig å teikna seg, for det må jo vera ei aldri så lita misforståing viss både Lysbakken og representanten Haukeland Liadal trur at det vedtaket som samarbeidspartia gjorde då me vedtok statsbudsjettet for 2016, ikkje betyr fast driftsstøtte, jf. òg det som kulturministeren akkurat sa avslutningsvis i innlegget sitt. Slik sett er det forslaget som Haukeland Liadal sette fram på vegner av Arbeidarpartiet, og som Lysbakken har sagt at SV kjem til å støtta, strengt tatt heilt unødvendig. Så har eg respekt for at det kan vera behov for å markera eit standpunkt.

Slik at det ikkje er tvil, og slik at det òg er sagt av under-teikna, som representant for det partiet som tok initiativ til dette i budsjettforhandlingane: Dei 5 mill. kr er sjølv sagt synonymt med eit fast årleg driftstilskot. Så kan det sjølv sagt alltid vera eit spørsmål om dei treng den same summen kvart år. Det er ikkje tvil om at Skeivt arkiv treng ekstraordinært mykje pengar i ein periode då dei skal byggja opp eit tilbod, men det reknar eg med at me har ein open, god dialog med Universitetet i Bergen om seinare.

Ketil Kjenseth (V) [10:29:37]: Som en skeiv stemme vil jeg rose Stortinget for dagens vedtak. Jeg representerer en generasjon som er solsida av en lang historie. For meg har det vært helt uproblematisk å vokse opp som homofil.

Det synes jeg er viktig å si i dag, for det sier noe om hva vi i dag fatter vedtak om å dokumentere, og også hvilket tidsperspektiv som ligger bak den kampen. Derfor er det aller mest en stor takk til dem som gjorde den jobben på 1950-, 1960-, 1970- og 1980-tallet.

Det er fortsatt sånn at det er noen historier å fortelle og dokumentere, og de tilhører på en måte min fars generasjon og bestefar og bestemors generasjon, som også blir omfattet av vedtaket i dag, fordi det gjør handlingsrommet for Skeivt arkiv litt større til å dokumentere noen få av de stemmene som fortsatt ikke er arkivert.

Det er også en viktig side ved denne debatten som statsråden trekker fram, når det gjelder de prinsipielle sidene om private og offentlige arkiv. Nettopp denne saken viser jo hvor viktig det er å inkludere de private arkivene. Selvfølgelig er debatten om hvilke som skal tas med, viktig, men det er en debatt vi er nødt til å ha framover, fordi informasjonsmengden blir stadig større. Også mulighetene til å dokumentere digitalt blir stadig større, og samhandlingen mellom de offentlige og det private blir derfor viktig. Vi kommer framover til å møte lignende saksområder som skal dokumenteres, og hvor det offentlige ikke nødvendigvis har kapasiteten til å gjøre det.

Det vil fortsatt være en spennende debatt om de prinsipielle sidene knyttet til denne saken, som den også har reist.

Anette Trettebergstuen (A) [10:31:59]: Det er behov for å presisere at denne saken ble reist av Arbeiderpartiet, SV og Senterpartiet som et representantforslag fordi disse partiene mener at det er en viktig og nasjonal oppgave å sikre og dokumentere LHBT-historien, både dens skyggesider og dens positive sider, og derfor er det behov for at man sikrer Skeivt arkiv permanent drift gjennom et fast årlig tilskudd over statsbudsjettet.

Det er blitt reist tvil om hva budsjettforliket mellom regjeringspartiene og samarbeidspartiene egentlig innebærer. Det er blitt reist i den offentlige debatten, og vi har også undret oss over det. Jeg er glad for at representanten Breivik her i dag sier at det Venstre med Kristelig Folkeparti har ment å sikre, er nettopp en slik type permanent drift over statsbudsjettet. Derfor er det underlig at regjeringspartiene i merknaden i innstillingen skriver at de «understreker at Skeivt arkiv er igangsatt av Universitetet i Bergen, som årlig får driftsbevilgninger over statsbudsjettet. I samsvar med den etablerte rammebudsjetteringen vil det være Universitetet i Bergen som tar stilling til den videre driftsfinansieringen av prosjektet».

Av det går det ikke an å lese at budsjettvedtaket mellom samarbeidspartiene og regjeringspartiene innebærer en fast permanent drift gjennom tilskudd over statsbudsjettet. Så dersom Kristelig Folkeparti og Venstre mener, på lik linje med Arbeiderpartiet, SV og Senterpartiet, at Skeivt arkiv er viktig og nødvendig for å sikre LHBT-historien vår, stemmer dere for vårt mindretallsforslag om å gjøre nettopp det.

Presidenten: Representanten Terje Breivik har hatt

ordet to ganger tidligere og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

Terje Breivik (V) [10:34:16]: Eg synest det er litt synd at me lagar politisk polemikk ut av ei sak som egentleg er så viktig, og som me er så samde om – utan at eg skal gjenta det eg sa i stad. Alle som har vore med på å laga eit statsbudsjett – og Arbeidarpartiet burde ha ei historie som tilseier at dei har ein hugs som gjer at dei veit korleis det fungerer – veit at når ein fyrst har sett av ein sum i statsbudsjettet, er det eit fast driftstilskot.

Det som kanskje òg gjev litt grunn til ettertanke i det representanten Trettebergstuen no seier, er at ho òg egentleg insinuerer ein mistillit – at Universitetet i Bergen, som verkeleg har teke nasjonalt ansvar utan å ha desse midlane på plass, ikkje skulle fortsetja med det når Stortinget så til dei grader har sagt at 5 mill. kr er det årlege faste driftstilskotet til nettopp Skeivt arkiv.

Så for å gjenta meg sjølv: Dette er strengt teke eit heilt unødvendig forslag å setja fram frå Stortingets talarstol.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 1.

Sak nr. 2 [10:35:30]

Interpellasjon fra representanten Anders B. Werp til justis- og beredskapsministeren:

«Det vises til interpellasjon 16. juni 2014, hvor statsråden tok et prisverdig initiativ for å innhente mer informasjon om norske borgere som rapporterte til og spionerte for undertrykkende og brutale kommunistregimer i Øst-Europa. I perioden 1969–89 ble det sendt 1 920 spionrapporter til Øst-Tyskland om norske forhold. Ingen norske borgere er dømt for denne spionasjen. Den kalde krigen er en viktig del av vår nære historie. Kunnskap om nordmennene som spionerte for diktaturene bak jernteppet, er relevant for en økt forståelse for radikaliseringsprosessene som fører til at man aktivt motarbeider demokrati til fordel for undertrykkende samfunnssystemer.»

Hvilken grad av tilgang og åpenhet ønsker statsråden å legge til grunn for forskeres tilgang til daværende Politiets overvåkningstjenestes (POT) arkiver fra den kalde krigen, og hvilke tiltak må settes i verk for større tilgang og åpenhet i disse arkivene?»

Anders B. Werp (H) [10:37:00]: 1 920 rapporter er så langt – så langt, vel å merke – avdekket i Stasi-arkivet som rapporter sendt om norske forhold.

Denne interpellasjonen dreier seg om to ting. Først: Hvordan kan vi få mer kunnskap om den kalde krigen, som i stor grad har formet vårt land kulturelt og politisk? For det andre handler den om at denne kunnskapen er nyttig og viktig i dagens bekjempelse av voldelig ekstremisme.

Den 16. juni 2014 hadde jeg en interpellasjon om et tilsvarende tema. Jeg vil gi honnør til statsråden for rask oppfølging og godt engasjement i saken.

Den kalde krigen preget store deler av verden i over 40 år. I 1989 fikk friheten, håpet og optimismen hos millioner

av mennesker bak jernteppet utløp. Demokratiet vant over kommunismens undertrykkelse. I de fleste øst-europeiske land raknet diktaturene under presset fra folkets fredelige ønske om mer demokrati.

Men vi vet at det var norske borgere som spionerte for diktaturene i øst. De spionerte og rapporterte om interne og nasjonale spørsmål av stor betydning. Hvordan kunne de nyte friheten i et demokrati og samtidig spionere for et fiendtlig regime og et undertrykkende samfunnssystem? Hvem var de norske spionene?

Vi vet skremmende lite om dette. Vi har bruddstykker av dokumentert kunnskap. Vi har noen svært få rettskraftige domfellelser. Vi har informasjon liggende i utilgjengelige arkiver, og vi har noen få ildsjeler i media som jobber utrettelig med å belyse denne skyggefulle delen av vår nære historie. Mangelen på kunnskap gir dessverre også grobunn for spekulasjoner, antakelser og konspirasjonsteorier som verken bringer noe godt inn i saken, eller bringer oss noe nærmere sannheten.

Opplysninger fra Stasi-arkivet gir en sterk indikasjon på at de norske spionene ofte satt sentralt plassert i norsk samfunnsliv. Hele 85 pst. av de 1 920 rapportene om Norge som ble sendt til Stasi i deres 20 siste år, dreide seg om politikk og om forsvar.

Med dette bakteppet vil jeg si at det er påfallende hvor liten akademisk interesse det er for forskning på dette feltet her hos oss. Heldigvis er det noen hederlige unntak. Den danske forskeren Thomas Wegener Friis har tatt turen fra Tyskland for å følge denne debatten fra galleriet.

Hvor mange var de, de norske spionene? Vi har som sagt et lite antall dømte spioner for KGB, men mye tyder på at de fleste aldri ble pågrepet.

I 2014 ble dokumentene fra Vasilij Mitrokhin avgraddert av britiske myndigheter. Han var arkivar i KGB fram til 1984. Jeg vil berømme Dagbladet og TV 2 for grundig og omfattende arbeid med dette materialet. Materialet kan tyde på at 40 norske borgere arbeidet for eller hadde tett kontakt med KGB.

I en rapport fra Politiets overvåkningstjeneste datert januar 2001 er det 16 navngitte norske borgere med koblinger til KGB. Man finner ingen grunn til å betvile dette, skriver Politiets overvåkningstjeneste. 10 av de 16 navngitte var tilknyttet den norske utenriksstjenesten. Det kan bli tema for en senere debatt at det synes som om svært lite, om i det hele tatt noe, ble gjort for å følge opp den rapporten.

Forskere ved Stasi-myndigheten i Berlin skriver at over 30 norske borgere samarbeidet med Stasi i perioden 1969–1989. Ingen av disse er avdekket eller dømt.

Det gir oss følgende foreløpige konklusjon: at det trolig var flere titalls nordmenn som spionerte for østblokken, at noen – eller flere – av disse spionene samtidig forvaltet viktige nasjonale interesser, at noen – eller flere – av disse spionene satt tett på sentrale beslutningsprosesser her i landet, og at så å si alle gikk fri.

Dessverre kan vi også konstatere at svært lite er gjort i ettertid for å finne spionene. Det kan virke som om Lundkommisjonens rapport fra 1996 og henleggelsen av Viksveen-saken i 2001 ble etterfulgt av en lammende mangel

på politisk energi eller motivasjon for å løfte dette temaet. Nå er for øvrig spionasjen strafferettslig foreldet.

Er dette aktuelt i dag? Dette spørsmålet har jeg fått mange ganger, og jo mer jeg jobber med saken, desto klarere blir det at dette ikke bare er aktuelt, men også viktig.

Ved å lese de siste års åpne trusselvurderinger fra PST, E-tjenesten og NSM framkommer det klart at fremmede staters etterretning mot Norge øker. Innslaget av teknologi er større enn under den kalde krigen, men samtidig kan forskningsmiljøene fortelle at den grunnleggende tenkemåten som etterretningsorganisasjoner arbeider etter, stort sett er uendret.

For et land som vårt, som ligger strategisk plassert, med store naturressurser, med få innbyggere og med en mye større nabo, vil det alltid være viktig å ha gode allierte, et sterkt forsvar og ikke minst god informasjon om fremmede staters intensjoner. I tillegg har vi naturligvis den aktuelle terrortrusselen som forsterker utfordringen.

Derfor er tidligere erfaringer svært viktig. Derfor er kunnskap om hva som fungerte og ikke fungerte, av stor betydning også i dag. Vi må vite mer om hvordan norske spioner unnslopp oppdagelse og straff under den kalde krigen. Da kan vi unngå gjentakelser. Da kan vi på en bedre måte trygge informasjon, verdier og personer.

Et av mine innledende spørsmål var: Hvordan er det mulig å nyte friheten i et demokrati som vårt og samtidig spionere for et fiendtlig regime og et undertrykkende samfunnssystem? Det spørsmålet er like relevant i dag, med framveksten av fremmedkrigere og voldelig ekstremisme.

Vi vet at mange av de psykologiske og samfunnsmessige faktorene som driver personer inn i radikaliseringsprosesser, er de samme som før – uavhengig av ideologiske eller religiøse drivkrefter. Svermeriet for det autoritære er ikke noe nytt. Men skal vi hindre at svermeriet blir aktiv handling, må vi forstå mer om motivasjonen for radikalisering. Vi har altså en viktig kilde for denne forståelsen i vår nyere historie, men for å forstå må vi kunne legge en livshistorie bak det som i dag kun finnes som hemmelige agentnumre i de vanskelig tilgjengelige etterretningsarkivene.

Det er en viss sammenheng mellom den kalde krigens spioner for kommunismen og dagens fremmedkrigere. For å forstå dagens radikaliseringsprosesser og forebygge det må vi vite mer om andre som har tatt skrittet fullt ut og støttet et autoritært og undertrykkende samfunnssystem.

Statsråden har tatt et prisverdig initiativ for å få overlevert kartotek kortene med norske borgere fra Rosenholzkartoteket, som er i USAs besittelse. Dette kartoteket kan bidra til å kaste lys over hvem de norske Stasi-spionene var. Jeg forstår at svaret fra amerikanske myndigheter er at ytterligere materiale ikke kan overleveres. Det synes jeg er skuffende av USA, overfor en nær alliert. Samtidig kan det nok også forklares ut fra at de som var spioner for Stasi, ofte rapporterte fra og om flere land.

La meg til slutt si noen ord om Politiets overvåkningstjeneste. Når jeg har arbeidet med dette temaet, har min respekt for deres arbeid økt. De hadde en viktig og vanskelig oppgave under den kalde krigen. De jaktet spioner de visste var her, men ikke hvor eller hvem de var. Tiden etter-

på har gitt oss kunnskap om at spionene var mange, og at POTs tjenester var helt nødvendige og avgjørende i en krevende tid. Derfor avslutter jeg denne runden av interpellasjonen med følgende spørsmål: Hvilken grad av tilgang og åpenhet ønsker statsråden å legge til grunn for forskeres adgang til daværende Politiets overvåkningstjenestes arkiver fra den kalde krigen?

Statsråd Anders Anundsen [10:47:12]: La meg innledningsvis få gi uttrykk for en stor anerkjennelse for den betydelige innsikten og det betydelige engasjementet som interpellanten over mange år har vist når det gjelder å fremskaffe kunnskap om samarbeidet mellom norske borgere og den tidligere østtyske statssikkerhetstjenesten, kjent som Stasi. Det er nå mer enn 25 år siden den østtyske staten opphørte å eksistere. Det betyr, som interpellanten også var inne på, at eventuelle straffbare handlinger, som spionasje som ble begått av norske borgere eller personer med tilknytning til Norge på oppdrag av den østtyske staten, nå er strafferettslig foreldet. Det er riktig, som interpellanten anfører, at ingen nordmenn er blitt dømt for spionasje til fordel for DDR.

I likhet med interpellanten er jeg opptatt av at man gjennom studier av historien generelt kan forstå bedre hva som skjedde under den kalde krigen, og også hvilke faktorer som påvirket hendelser og utvikling. Det er alminnelig kjent at de såkalte Rosenholz-filene er i amerikansk besittelse, og det er også bakgrunnen for at vi fra norsk side rettet en henvendelse til amerikanske myndigheter med spørsmål om tilgang til de såkalte Rosenholz-filene som gjelder norske borgere og personer med tilknytning til Norge.

For helhetens skyld må jeg også presisere at tidligere POT, nå PST, tidligere hadde mottatt noe materiale som berører forholdet mellom norske borgere og østtysk etterretning, som ledd i oppfølgingen av konkrete saker. Det er tale om et meget begrenset materiale. Dels dreier dette seg om respons på flere henvendelser til tyske myndigheter i perioden mellom 1994 og 1996, og dels om materiale mottatt fra en samarbeidende tjeneste.

Fra amerikansk side mottok vi i mai 2015 tilbakemelding på vår henvendelse. Som interpellanten var inne på, gir tilbakemeldingen til kjenne at det ifølge amerikanske myndigheter ikke foreligger annet eller ytterligere materiale som kan stilles til rådighet for norske myndigheter. Slik denne saken nå står overfor amerikanske myndigheter, ser det ut til at det ikke er grunnlag for å følge den videre opp overfor dem nå.

Uavhengig av tilbakemeldingen fra amerikanske myndigheter har PST opplyst at en arbeidsgruppe har foretatt en gjennomgang av relevant materiale i arkivet for å få en oversikt over hva de besitter av informasjon som kan knyttes til de såkalte Rosenholz-filene. PST opplyser at arbeidsgruppens gjennomgang viser at POT mottok opplysninger om syv norske borgere som kan ha vært agenter for Stasi i 1989, fra en samarbeidende tjeneste. Seks av disse personene er identifisert. Jeg finner grunn til å understreke at det å være registrert i Stasis arkiver ikke betyr det samme som at man har begått straffbare handlinger. Man

må imidlertid være klar over at Stasi delte operative opplysninger med sine samarbeidende tjenester, og at personer som har vært involvert med Stasi, kan ha blitt utsatt for press fra andre lands tjenester. Justis- og beredskapsdepartementet vil i dialog med PST vurdere arbeidsgruppens funn og prosessene rundt en eventuell avgradering av dette materialet.

Ved midlertidig lov om begrenset innsyn i overvåkningspolitiets arkiver og registre av 4. mars 1999 ble det etablert en tidsbegrenset adgang for enkeltpersoner til å få innsyn i de dokumenter som inneholdt opplysninger om dem fra 8. mai 1945 til 8. mai 1996. Tidsmessig dekket derfor innsynsordningen tiden for den kalde krigen – som er gjenstand for interpellasjonen. Den midlertidige loven ble opphevet med virkning fra 31. desember 2007, da alle søknader og eventuelle klagesaker var ferdigbehandlet.

Det fremgår av Innsynsutvalgets sluttrapport at det totalt ble behandlet 12 764 søknader om innsyn, og at det i 38,4 pst. av sakene ble funnet registreringer. Innsyn ble gjennomført ved at søkerne fikk tilsendt kopier av de aktuelle dokumentene det ble gitt innsyn i. Jeg har forstått det slik at en del søkere også valgte å offentliggjøre det tilsendte materialet – å gjøre det tilgjengelig for offentligheten via Internett.

Innsynsutvalgets arkiv ble ved avslutningen av innsynsordningen overført Riksarkivet. Dette materialet omfatter bl.a. originaldokumentene, som hadde vært innhentet i forbindelse med saksbehandlingen. Når det gjelder Sikkerhetstjenestens øvrige arkivmateriale fra den kalde krigen, må jeg understreke at det er tall og materiale som spenner over en tidsperiode på over 40 år, som berører forholdet også til andre og flere stater enn DDR, og som kan ha forskjellige innfallsvinkler. PST har vurdert et prosjekt for avvikling av egne arkiver fra den kalde krigen. En gjennomgang av det samlede arkivmateriale fra den kalde krigen vil være svært omfattende og medføre store kostnader, og det er derfor også utsatt.

Forskning på dette området og på dette historiske materialet er viktig, både av hensyn til den historiske forståelsen, og det kan også ha vesentlig overføringsbetydning til dagens utfordringer med radikaliseringsprosesser. Forskere vil kunne fremme søknader om innsyn i arkivmateriale fra PST. Justis- og beredskapsdepartementet har etter forvaltningsloven § 13 d kompetanse til å bestemme at et forvaltningsorgan kan eller skal gi opplysninger til forskning når dette finnes rimelig og ikke medfører uforholdsmessig ulempe for andre interesser. Jeg er innstilt på at vi så langt som mulig skal være positive til henvendelser fra forskere, men jeg forutsetter også at forskerne bidrar med relativt presise beskrivelser, som gjør det mulig å realitetsbehandle slike søknader.

Det er også mulig for forskere med sikkerhetsklarering å gå inn i materialet og vurdere eventuelle sammenhenger mellom datidens og nåtidens radikaliseringsprosesser, uten å eksponere navn på personer eller gradert informasjon. Et slikt innsyn fra forskere kan lede til en ugradert rapport, som jeg tror kan imøtekomme en del av de ønskene som ligger bak interpellasjonen.

PST har etter innsynsbegjæringer fra flere medier det

siste året avgradert og gitt innsyn i en rekke historiske dokumenter. Det synes jeg er bra, og det viser også at PST tar denne problemstillingen på alvor. Politiets sikkerhetstjeneste er omfattet av taushetspliktsbestemmelsene etter forvaltningsloven, politiloven, straffeprosessloven og politiregisterloven. Videre vil sikkerhetsloven komme til anvendelse på området. I tillegg vil det berøre personvernmessige forhold, kildeproblematikk, hensynet til den typen tjenesters operative virksomhet og eventuelt samarbeid med andre lands tjenester. Hensyn til slike forhold vil også måtte telle med i en sann vurdering.

Jeg er positiv til å legge til rette for forskeres tilgang til materialet fra den kalde krigen. Samtidig må det tas hensyn til at materialets karakter reiser enkelte spesielle problemstillinger, som også må avklares konkret. Det finnes allerede i dag mekanismer som gjør det mulig for forskere å søke om innsyn i nærmere definerte temaer. Dersom det likevel er behov for å gjøre noe med rammene for forskeres tilgang generelt, er jeg villig til å be PST om å se nærmere på det. Samtidig kan det være krevende å finne en løsning som er effektiv nok, med tanke på de hensynene som PST må ta, innenfor dagens rammer.

Det er også klart, som jeg nevnte, at en del av materialet fra den kalde krigen fortsatt er relevant for dagens mellomnasjonale forbindelser. Selv om DDR som stat er oppløst, vil materialet kunne avsløre slike mellomnasjonale forbindelser – i tillegg til at en må vurdere de hensynene jeg har nevnt – og derfor likevel kreve en del manuelt arbeid.

Jeg synes det er viktig å understreke viktigheten av at vi fra myndighetenes side er så positive som vi kan være, til å gi en god mulighet for både forskere og andre til å få innsyn og innsikt i de problemstillingene som her er omtalt. Jeg synes det er viktig å understreke at vi har en radikaliseringsutfordring i dagens Norge – og kanskje kan en finne spor av fellestrekk, kanskje er det veldig mange fellestrekk mellom det som bidro til radikaliseringsdriverne i dagens Norge. Den form for lærdom har vi som samfunn behov for.

Anders B. Werp (H) [10:55:55]: Jeg vil også rette en stor takk til statsråden for det svaret som her ble avgitt. Det var et særdeles positivt svar, og la meg tegne bakteppet for akkurat den vurderingen fra min side: Jeg hadde en tilsvarende interpellasjon til foregående regjering for ganske nøyaktig fire år siden. Da fikk jeg også et veldig positivt svar, om at daværende statsråd skulle legge «stor kraft» i arbeidet med dette temaet. Jeg måtte følge opp hva som lå i det uttrykket og i den oppfølgingen, flere ganger i løpet av forrige stortingsperiode. Realiteten var at absolutt ingenting ble gjort. Ingenting.

Det statsråden tilkjennegir her nå, på samme måte som i juni 2014, er en aktiv tilnærming. Vi så det i 2014, det førte til en handling – med et resultat som jeg kanskje ikke er like fornøyd med, og det er antageligvis ikke statsråden heller. Men vi får igjen bekreftet at regjeringen er opptatt av dette når vi hører ord som at man er positiv til å tilrettelegge, man skal gjøre det man kan, det er nedsatt en arbeidsgruppe. Og så vet vi jo og forstår alle sammen at det

naturligvis er noen forutsetninger som må være oppfylt når det gjelder dette krevende arkivmaterialet og håndteringen av det – det som berører forholdet til andre land, andre nasjoner, personvern osv. Men min tolkning av statsrådets svar er udelt positivt, og det bringer saken langt framover i forhold til tidligere, med tanke på å få en forsterket og fornyet kunnskap om hva som ligger i våre arkiver og kan komme til nytte i dagens situasjon.

Så vil jeg avslutte med et nytt spørsmål til statsråden, og det berører det jeg vil beskrive som norsk presse sin meget seriøse og fremragende håndtering av denne saken. Det er ikke mange, men det er noen redaksjoner og enkelte journalister som har lagt ned et stort arbeid i å få fram de opplysningene vi snakker om her, og som har håndtert den tilnærmingen på en seriøs og forsvarlig måte.

Så mitt spørsmål går på mediernes forvaltning av sitt samfunnsoppdrag og hvordan statsråden ser på deres tilgang til dette materialet. Jeg skjønner at det antageligvis er en annen kategori tilnærming, men ut fra erfaringene med norske medier vil jeg si at dette bør vi gi tillit – slik at de i hvert fall får en mulighet.

Statsråd Anders Anundsen [10:59:09]: La meg først si at jeg takker for interpellantens oppfatning av svaret. Jeg er glad for at interpellanten er fornøyd med det. Det er ingen tvil om at det har vært gjort mye arbeid på dette området, ikke minst overfor amerikanske myndigheter, men som interpellanten også sier, fikk vi det svaret vi fikk, og der står på en måte den saken. Samtidig har vi tilgang til en del materiale selv, som jeg også nevnte i mitt svar.

Jeg er veldig opptatt av at vi skal lette tilgangen for forskere, som også er nevnt i interpellasjonen. Spørsmålet rundt norske medier er litt annerledes, men likevel veldig viktig. Det er gjort veldig mye godt arbeid fra enkelte mediers side for å bidra til å skape klarhet rundt mange av disse forholdene.

Jeg er positiv til at media kan få innsyn i en del av disse opplysningene forutsatt at det er innenfor de rammene som PST kan gi innsyn i. Det er også viktig ved innsynsbegjæringer, også fra media, at en er meget presis i hva en ønsker innsyn i. Utfordringen vil være hvis en får innsynsbegjæringer som er veldig brede, som er veldig krevende for PST å håndtere rent praktisk innenfor gjeldende regelverk. Det vil sette oss på en mye større prøve enn hvis en kan være konkret i vurderingen. Men også her er det viktig å ha med seg de begrensningene som ligger i forhold til personvernsspørsmål, i tillegg til de øvrige rettslige rammene for det innsynet. Jeg er helt overbevist om at PST vil vurdere innsynsbegjæringer fra media også på dette området på en seriøs og skikkelig måte. PST har, som jeg nevnte i svaret mitt, vært opptatt av å gå gjennom eget materiale allerede, så det er gjort en del arbeid på dette feltet allerede, men vi er nødt til å forholde oss til de legale rammene som selvfølgelig ligger for den typen innsynsbegjæringer.

Jeg er helt enig i at det vi har sett så langt fra medias side innenfor dette området, er håndtert på en god måte, men jeg tror likevel det er viktig å ha med seg at det er strenge regler for hvordan en skal håndtere det materialet som er innhentet også under den kalde krigen.

Jorodd Asphjell (A) [11:01:49]: Først vil jeg gi ros til representanten Werp, som har vist et tydelig engasjement rundt dette temaet over lengre tid. Av det jeg kan se, går det helt tilbake til 6. desember 2011, hvor representanten hadde en interpellasjon til daværende statsråd Grete Faremo, og som han fulgte opp med en ny interpellasjon til statsråd Anders Anundsen den 16. juni 2014. I tillegg har Werp hatt skriftlige spørsmål til både tidligere forsvarsminister Barth Eide, besvart den 29. juni 2012, og tidligere statsråd Faremo, besvart den 17. juli samme år, hvor representanten ber om å få vite mer om hvor mange agenter man hadde oversikt over knyttet til dette spørsmålet.

I tillegg stilte også Werp spørsmål i spørretimen til Grete Faremo den 18. april 2012, bl.a. om når to forskere skulle få svar. Det jeg har lest gjennom både ordvekslingen, spørsmålene og interpellasjonene med svar, har vært interessant lesing.

Når representanten Werp på nytt har en interpellasjon om saken, tyder det på ekte engasjement rundt et tema som kan ha stor historisk betydning og interesse for framtiden, og som ikke minst kan gi et viktig innsyn i en viktig periode i landets historie.

Rosenholz-filene inneholder kopier av kartotekkort fra Stasis utenlandstjeneste og består av arkivreferanser, kodenavn og virkelige navn på utenlandske Stasi-agenter. Mye av den informasjonen Werp etterspør, er kjent og tilgjengelig. Da tenker jeg spesielt på at Lund-kommisjonen hadde dette som et av sine tema, hva man gjorde, og hva man fulgte med på i denne perioden. De var også i DDR og sjekket, og alt materiale fra Lund-kommisjonen, minus navn som kom opp, er tilgjengelig. De hadde en liste med navn, inkludert ett som skapte ganske stor medieoppmerksomhet da dette ble kjent. Det kan spekuleres på, og det er spekulert på, hvorfor ikke flere navn er gjort kjent. Jeg tror, som representanten Werp sa, at det å ha en åpen linje i dette er viktig for å forstå historien, ikke minst for å kunne gå inn i framtiden med et åpent sinn knyttet til de utfordringene samfunnet står opppe i.

De senere år har ulike deler av dette arkivet og registret blitt gjort tilgjengelig, og amerikanerne sitter på det såkalte Rosenholz-arkivet. Det er ulik informasjon om dette hva angår Norge. Det er hevdet at PST sitter på materiale om hvilke norske borgere som ga informasjon til Stasi i 1969–1989. PST på sin side avviser at de sitter på materiale fra Rosenholz. Ifølge offentlige kilder skal PST sitte på kopi av noen kartotekkort. De besvarer ikke spørsmål om dette, men skal overfor departementet ha frarådet innsyn i dette materialet. Når det gjelder hvilke regjeringer og hvilke statsråder som har gitt tilbakemelding, er det en del forutsetninger, som statsråden nå peker på, som er vanskelige. Det er mange hensyn når det gjelder andre land, personverninteresser osv., som er uavklart også per dags dato. Men det er tatt et viktig initiativ overfor USA for å få oversendt og få innsyn i dette. Jeg tror at både vi i Arbeiderpartiet og tidligere statsråder synes det er beklagelig at USA ikke overleverer dette med tanke på det engasjementet som er vist.

De deler av Rosenholz-arkivet som omhandler tyske borgere, ble returnert til Tyskland i 2003 og har siden 2004

vært åpent og tilgjengelig for forskere. I 2011 oppfordret forskere fra både Finland, Sverige, Danmark og Tyskland de nordiske lands regjeringer til å gjøre materialet som omhandler nordiske borgere, tilgjengelig for forskere. Det synes jeg er veldig viktig. Det gjelder informasjon som kan gi oss innsyn og kompetanse for å løse dagens og morgendagens utfordringer knyttet til radikaliserings osv.

Helt til slutt vil jeg vise til statsråd Anundsens svar til Werp mandag 16. juni, hvor statsråden understreket at Werp kanskje ikke har fått svar på sitt engasjement knyttet til disse spørsmålene fra tidligere statsråder. Jeg registrerer at på grunn av at engasjementet kanskje er veldig stort fra representanten Werp, er det på en måte litt status quo når det gjelder den informasjonen vi søker om å få for å få bedre innsikt i hva som skjedde i denne perioden, og hvordan vi kan møte dette i tiden framover. Jeg synes det engasjementet representanten viser, er veldig viktig og nødvendig, og jeg tror ikke det er noen politiske skillelinjer i akkurat dette temaet.

Michael Tetzschner (H) [11:06:52]: Statsråden hadde i sitt innlegg en henvisning til Innsynsutvalget, som mener gjorde et viktig arbeid i kjølvannet av Lund-kommisjonens arbeid, som klart avdekket at norske borgere var blitt utsatt for instruksstridig overvåkning, ofte på svikten grunnlag. Jeg kan godt si at jeg deltok i det arbeidet. Jeg var varamann, men møtte fast i en lengre periode over flere år i Per Maurseths langvarige sykefravær. Da fikk man også sett at disse spørsmålene ikke alltid er så enkle som det kan se ut til, for det ble jo i offentligheten i kjølvannet av Lund-kommisjonen en allmenn oppfatning at det nærmest var slik at POTs – det daværende PST – aktiviteter nærmest var preget og dominert av instruksstridig overvåkning. Men det var ikke tilfellet, for Innsynsutvalgets medlemmer fikk også stor kunnskap om at det ville være situasjoner hvor det ville være en forsømmelse ikke å gå noen nærmere etter i sømmene for å se hva som skjer.

Det spørsmålet som interpellanten tar opp i dag, er uhyre viktig, fordi det betyr at vi nå kan sette sammen bitene i det puslespillet som historieforskning jo er, og se det også fra den andre siden og se hvilke motiver og drivkrefter som lå bak at noen av våre borgere stilte seg til tjeneste for fiender av Norge, og som øyensynlig hadde en sterkere identifikasjon med fiender utenfor landet enn med landets egne, lovlig valgte myndigheter, og et system hvor man kan gjøre sitt syn gjeldende gjennom demokratiske prosesser.

Det er et allment og tidløst spørsmål, og derfor har den historiske interessen ikke bare en faginteresse for fagfolk som driver med historie, men dette har også et læringsaspekt som vi kan bringe med oss videre. Selvfølgelig har den teknologiske utviklingen gått videre. Den har økt muligheten for både spionasje og kontrapionasje. Men vi kommer aldri forbi at det å stille seg til tjeneste mot landet og ta parti for noen som motarbeider Norges interesser, beror på et personlig valg. Derfor må vi se hvilke drivkrefter, hvilke parallellsamfunn – av politisk eller annen art – som kan øke faren for at man får nettopp slik virksomhet.

Når det gjelder disse initiativene og den forskningen som skjer med utgangspunkt i arkivene som ble tilgjengelige – noen er i Tyskland, og noen er i USA – kommer det stadig nye resultater av den enkle og prosaiske grunnen at arkivene ble forsøkt destruert da det forrige regimets, Øst-Tysklands, sammenbrudd nærmet seg. Så veldig mye av forskning er rett og slett arkeologi, i den forstand at man prøver å reetablere dokumenter som rent fysisk har blitt forsøkt ødelagt.

Jeg var, sammen med interpellanten og en rekke andre kolleger i vår gruppe, i det gamle Stasi-hovedkvarteret, og vi sto inne på den gamle Stasi-sjefens kontor og så fra vinduet hvilke omgivelser han hadde arbeidet i. Og det som slår en, er at alt kommer for en dag – alt kommer for en dag. Derfor er det historiske arbeidet så viktig nettopp fordi det også kan gjøre oss bedre egnet til å treffe tiltak i fremtiden som gjør at vi står bedre rustet, for dette er problemstillinger som kommer tilbake – de kommer bare tilbake i andre former.

Jeg vil avslutte med å si at dette er en viktig interpellasjon. Jeg synes også – som andre har vært inne på – at interpellanten har vist et vedvarende engasjement. For øvrig slutter jeg meg til de synspunkter som interpellanten har fremmet i debatten.

Anders B. Werp (H) [11:11:59]: Jeg vil takke de to som har hatt innlegg i saken for veldig gode og positive innlegg med en tilnærming som jeg vil slutte meg til, og som også forsterker det jeg ønsker å formidle som hovedbudskap: at dette er viktig fordi det er en del av vår nære historie, og det er viktig fordi det har relevans i dag med tanke på å forstå og motvirke radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Jeg lyttet med stor interesse til Asphjell, min gode kollega i justiskomiteen som jeg har stor respekt for. Koblingene til Lund-kommisjonen, som også representanten Tetzschner var inne på, er helt relevant. Jeg vil kanskje legge til at Lund-kommisjonens mandat i større grad var knyttet til den mulige ulovlige overvåkingen av norske borgere, enn til det som kanskje legitimerte hvorfor POT, som det het den gangen, gjorde det de gjorde. Jeg syntes representanten Tetzschner trakk opp den linjen veldig godt og veldig tydelig, noe som også i tidligere interpellasjoner nettopp har vært mitt poeng: at vi må fortsette det arbeidet som Lund-kommisjonen nedla, ved fortsatt å ha lyset på i de norske etterretningsarkivene – ikke slukke det, slik vi på mange måter kanskje gjorde i 2007, da denne midlertidige loven utløp.

Tusen takk for det som er sagt fra denne talerstolen. Jeg registrerer at dette ikke er en interpellasjon som mobiliserer de store mengdene av mine medrepresentanter på Stortinget. Jeg tar det også positivt, for det som er sagt av de to representantene og av statsråden, bygger på mange måter opp under og bekrefter det jeg ønsket å oppnå ved å løfte temaet, nemlig at her står vi sammen. Dette dreier seg ikke om partipolitikk, dette dreier seg om et felles, tverrpolitisk ønske om å belyse fortiden og å lære av den.

Det har vært en god dag i dag – det er jeg glad for.

Statsråd Anders Anundsen [11:14:46]: Til det siste vil jeg si at jeg mener det er veldig riktig ikke å bedømme viktigheten av en interpellasjon ut fra antall personer som har innlegg i saken, men mer ut fra hva som faktisk blir sagt i de innleggene som blir holdt. Der mener jeg det har vært gode refleksjoner rundt de dilemmaene som vi faktisk står i, som representanten Tetzschner presenterte på en god måte. Det er også en tverrpolitisk bredde og enighet om dette, som representanten Asphjell gjorde veldig tydelig. Det synes jeg er veldig positivt, og det viser at det i hvert fall er et felles engasjement i denne salen, og at det ikke er konfliktlinjer med hensyn til hva en ønsker å oppnå.

Så mener jeg også at debatten viser veldig tydelig kombinasjonen mellom det å få tydelig frem hva som er vårt historiske bilde, hva som befinner seg i vår historie, og hvor aktuell den historien faktisk er i den hverdagen vi lever i i dag. Når vi ser at personer reiser fra trygge, demokratiske Norge for å kjempe for antidemokratiske krefter, med våpen i hånd, er det – uten å sammenlikne det helt – i hvert fall den tilknytning at en har latt seg inspirere av ganske radikale krefter, antidemokratiske radikale krefter. Og det at vi kan lære av den historien, er jeg helt overbevist om. Det er mye vi har lært allerede, men det er fortsatt mye som står igjen.

Jeg er veldig glad for at det er bred enighet i Stortinget om viktigheten av å vite så mye vi kan få vite om denne perioden. Så er jeg også veldig glad for at det er en utstrakt respekt for de rammene vi må holde oss innenfor i det arbeidet som fortsatt skal gjøres.

Presidenten: Debatten i sak nr. 2 er dermed avsluttet.

Etter at det var ringt til votering, uttalte
presidenten: Da er vi klare til å gå til votering.

Votering i sak nr. 1

Presidenten: Under debatten er det satt fram ett forslag. Det er forslag nr. 1, fra Hege Haukeland Liadal på vegne av Arbeiderpartiet. Forslaget lyder:

«Stortinget ber regjeringen sikre Skeivt arkiv ved Universitetet i Bergen permanent drift gjennom fast statlig tilskudd over statsbudsjettet.»

Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti har varslet støtte til forslaget.

Votering:

Forslaget fra Arbeiderpartiet ble med 59 mot 43 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 11.27.39)

Komiteen hadde innstilt:

Dokument 8:141 S (2014–2015) – representantforslag fra stortingsrepresentantane Rigmor Aasrud, Kjersti

Toppe og Audun Lysbakken om å sikre Skeivt arkiv i Bergen midler til permanent drift – vedlegges protokollen.

Sak nr. 3 [11:28:15]

Referat

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt.

Presidenten: I sak nr. 2 foreligger det ikke noe vote-ringstema.

Presidenten: Det foreligger ikke noe referat. Dermed er dagens kart ferdigbehandlet.

Forlanger noen ordet før møtet heves? – Møtet er hevet.

Møtet hevet kl. 11.29.
